

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ЗАСОБІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE PROVIDE OF SOCIAL ORIENTATION MEANS OF STATE REGULATION OF ECONOMIC ACTIVITY

Манзюк В.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Вашкович В.В.,

*старший викладач
кафедри господарського права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стаття присвячена висвітленню питання щодо посилення стимулювання засобами державного регулювання соціально відповідальної поведінки суб'єктів господарювання. Наголошується на пріоритетності реалізації заходів з узгодження публічних та приватних інтересів на плановій основі із використанням нормативно визначених засобів державного регулювання господарської діяльності. Запропоновано шляхи конкретизації правових норм щодо посилення соціального ефекту від реалізації засобів державного регулювання відносин у сфері господарювання.

Ключові слова: засоби державного регулювання, господарська діяльність, соціальна спрямованість, суб'єкти господарювання, публічні та приватні інтереси.

Статья посвящена рассмотрению вопроса об усилении стимулирования средствами государственного регулирования социально ответственного поведения субъектов хозяйствования. Отмечается приоритетность реализации мер по согласованию публичных и частных интересов на плановой основе с использованием нормативно определенных средств государственного регулирования хозяйственной деятельности. Предложены пути конкретизации правовых норм по усилению социального эффекта от реализации средств государственного регулирования отношений в сфере хозяйствования.

Ключевые слова: средства государственного регулирования, хозяйственная деятельность, социальная направленность, субъекты хозяйствования, публичные и частные интересы.

The article is devoted to highlighting issues of strengthening state regulation means to stimulate socially responsible behavior of business entities. Emphasized on the implementation of priority measures to harmonize public and private interests on a planned basis using prescribed regulatory tools of state regulation of economic activity. The ways of specifying the law to strengthen the social impact of the implementation of the means of state regulation of economic relations.

Key words: means of state regulation, economic activity, social orientation, entities, public and private interests.

Постановка проблеми. Останнім часом все частіше доводиться зустрічати у науковій літературі думку про необхідність вибудовування сучасної ефективної системи державного регулювання господарської діяльності. Ринковий характер господарських взаємин змушує замислитися над вибором найбільш адекватних засобів державного регулювання та впливу на сфери пересічення інтересів учасників державного, комунального та приватного секторів економіки України. Загалом нині актуалізується питання про можливість узгодження публічного та приватного інтересу на плановій основі із використанням визначених законодавством України засобів державного регулювання господарської діяльності. Інтерпретацію зазначеного можна звести до одного із напрямів такого поєднання публічних та приватних інтересів, як-то соціальне партнерство.

Стан дослідження. У цілому питання державного регулювання господарської діяльності, співвідношення останнього із засобами ринкового само-

регулювання отримали відображення у роботах провідних учених – економістів та юристів. Зокрема, у цій частині відповідні фундаментальні теоретико-прикладні положення були сформульовані у роботах В.М. Геєця [1], В.К. Мамутова [2], М.Г. Чумаченка [3] та ін. Водночас за умов ринкової економіки роль та значення засобів державного регулювання у забезпеченні досягнення соціального результату в сфері господарських відносин ще більше посилюються, що, відповідно, обумовлює необхідність проведення додаткових досліджень.

У зв'язку з цим **метою роботи** є визначити засоби державного регулювання відносин у сфері господарювання для забезпечення досягнення соціального результату.

Виклад основного матеріалу. За часів Радянського Союзу соціальне партнерство було доволі важливим, оскільки забезпечувало потребу населення у численних соціальних послугах. Звісно, не можна відкидати фактор моноукладності економіки соціалістичної країни, що знаходило вияв у соці-

ально спрямованій діяльності державних підприємств зі створенням відповідних фондів соціального розвитку у розмірі до 30% від розподілюваного прибутку [4, с. 38]. Завдяки таким вагомим фінансовим відрахуванням удавалося вирішувати проблеми соціального характеру, що у підсумку сприяло реалізації конституційних прав радянських громадян на належне соціальне забезпечення та свідчило про ефективність функціонування гарантійного механізму з боку держави.

Цілком доречним буде навести інформацію, отриману з наукових джерел, про те, що на початку 90-х років приблизно п'ята частина населення мешкала в будинках, які належали підприємствам, а один мільйон осіб – у відомчих гуртожитках. Приблизно 75 великих і 50% середніх підприємств мали й утримували дитячі дошкільні заклади, 70% великих підприємств мали на своєму балансі також медичні і рекреаційні установи. При цьому медичними послугами відомчих установ користувалися 20–33% громадян [4, с. 39].

Втім, із початком розпаду СРСР та утворенням суверенних держав механізм соціального забезпечення населення був підданий серйозним трансформаціям. Зокрема, поява приватної форми власності відіграла не останню роль у деградації соціальної сфери держави та її регіонів. Звісно, ніхто не ставить під сумнів доцільність існування інституту приватної власності, як і інших форм власності, за сучасних умов розвитку суспільства, проте відповідних змін потребує ментальна сторона здійснення суб'єктивних прав приватним власником. Останньому здається, що набуття права приватної власності на об'єкти права державної та комунальної власності звільняє його від будь-якого обов'язку враховувати у своїй діяльності публічні інтереси, навіть тоді, коли йдеться про виконання положень інвестиційного плану, з урахуванням якого було визначено переможця аукціону як способу приватизації. Тим паче, що ідеологічне підґрунтя такому світосприйняттю складають доктринальні положення про недоторканість права приватної власності та абсолютизація повноважень власника, які вироблені цивілістичною наукою.

Водночас таке розуміння права приватної власності варто визнати хибним та таким, що суперечить ч. 3 ст. 13 Конституції України, де окремо наголошено на такому: «Власність зобов'язує». При цьому це правоположення скоріше варто інтерпретувати не тільки як обов'язок не порушувати прав інших власників, але і як обов'язок враховувати під час реалізації своїх прав інтереси інших учасників суспільних відносин. Насамперед, мається на увазі врахування публічного інтересу держави та територіальної громади. Адже не варто забувати, що приватна власність сучасних підприємств утворилася, перш за все, за рахунок приватизації найбільш прибуткових або відносно прибуткових об'єктів права державної та комунальної власності. Водночас малорентабельні об'єкти

залишились у державній та комунальній власності, а об'єкти соціальної інфраструктури підприємств, що підлягали приватизації, відповідно до актів Президента України та Кабінету Міністрів України були передані у відання органів державної влади та місцевого самоврядування.

Безумовно, за ринкових умов господарювання неможливо в імперативному порядку покласти на великий та середній бізнес обов'язок з утримання об'єктів соціальної інфраструктури, зокрема на міському рівні. Водночас уявляється доцільним залучати суб'єктів господарювання до спільної діяльності з органами державної влади та місцевого самоврядування щодо підтримки соціальної сфери території, де здійснюється підприємницька діяльність.

Економічним обґрунтуванням необхідності побудови співробітництва між органами публічної влади та суб'єктами господарювання у сфері соціального забезпечення населення можуть слугувати такі доводи.

По-перше, сутність приватизації скоріше полягає не в тому, що здійснюється зміна форми власності на певний об'єкт із отриманням відчужувачем (державою або територіальною громадою) зустрічного фінансового задоволення, а у трансформації суб'єкта, який у подальшому здійснюватиме публічну функцію. У зв'язку з цим можна погодитися з думкою окремих науковців, що корпоратизація або приватизація, зокрема комунального, підприємства призводить до залучення у відповідну сферу господарювання ефективного власника, але публічна функція такого підприємства не змінюється [5, с. 128; 6, с. 72–75].

По-друге, господарське законодавство України не випадково згадує про принцип соціальної справедливості у процесі визначення засад реалізації бюджетної та податкової політики держави. Як зазначено у «Юридичній енциклопедії» під загальною редакцією Ю.С. Шемшученка, справедливість виступає «необхідністю гармонізації різних, зокрема протилежних (конкуруючих) інтересів» [7, с. 604]. На справедливості розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами йдеться і у ст. 95 Конституції України. Безумовно, у примноженні суспільного багатства беруть участь, зокрема, суб'єкти господарювання через систему загальнообов'язкових податків та зборів, що справляються до державного та місцевого бюджетів. При цьому поряд із суспільним багатством можна говорити і про локальне «приватне багатство» суб'єкта господарювання, в утворенні та примноженні якого беруть участь його працівники. У зв'язку з цим можна говорити про доцільність витрачання певної частки цього багатства на вирішення соціальних проблем працівників суб'єкта господарювання. При цьому не виключена можливість участі суб'єкта господарювання у співфінансуванні спільно з органами місцевого самоврядування у відповідній частці проектів з будівництва лікарень, пансіонатів відпочинку та інших об'єктів.

Може здатися, що у цій роботі проголошуються певні утопічні ідеї, проте такого роду соціальна діяльність з боку суб'єктів господарювання здійснюється у країнах-членах Європейського Союзу. Зокрема, як свідчить досвід Данії, всі великі комерційні організації згідно із законом (Act amending the Danish Financial Statements Act (Accounting for CSR in large businesses) зобов'язані з 2009 року подавати, на додаток до фінансової, також звітність про свою діяльність у галузі соціальної відповідальності. Як зазначається у наукових джерелах, прийняття цього закону було частиною урядового плану (Action Plan for Corporate Social Responsibility (CSR) від 14.05.2008 р. щодо розвитку корпоративної соціальної відповідальності і переслідувало мету стимулювати комерційні організації в питаннях соціального забезпечення [4, с. 37].

Як можна побачити, правове регулювання питань соціальної відповідальності бізнесу у Данії не є випадковим явищем, а виступає закономірним наслідком планування законотворчої роботи, чого досягти за відсутності стратегічного бачення розвитку господарських відносин, планування господарської діяльності практично неможливо. Втім, варто зауважити, що соціально активна поведінка суб'єктів господарювання за законодавством Данії заохочується. До таких заходів заохочення можна віднести здійснення державою закупівельної діяльності, а також надання підтримки суб'єктам господарювання із використанням коштів державного інвестиційного та експортно-кредитного фондів. Тобто, у Данії доволі активно використовуються засоби державного регулювання господарської діяльності, які можна віднести до категорії «засобів-стимуляторів». Звісно, за таких умов державної підтримки підприємств чітко розуміє, яких економічних переваг він може позбавитися, якщо не виконуватиме своїх соціальних зобов'язань.

Вважаємо, що зарубіжний досвід правової регламентації соціальної відповідальності суб'єктів господарювання, безперечно, мав би користь для України у частині вдосконалення правових засад здійснення соціального партнерства на загальнодержавному та місцевому рівнях.

Партнерство органів публічної влади та представників малого, середнього та великого бізнесу є цінним не лише у питаннях підтримки соціальної сфери державного та комунального секторів економіки, але і у процесі реалізації пріоритетних національних проектів. На позитивних результатах співробітництва у цій сфері акцентують увагу окремі дослідники, наводячи у якості прикладів особливості участі приватного партнера у реалізації низки пріоритетних національних проектів

у сфері охорони здоров'я, освіти, забезпечення житлом тощо [8, с. 22].

До речі, до позитивних досягнень вітчизняного законодавства у контексті досліджуваного питання можна віднести закріплення у ч. 5 ст. 11 Господарського кодексу України положення про те, що суб'єктам господарювання, які не враховують суспільних інтересів, відображених у програмних документах економічного і соціального розвитку, не можуть надаватися передбачені законом пільги та переваги у здійсненні господарської діяльності. Втім, недоліком такого прийому юридичної техніки виступає його бланкетний характер, який як раз у цьому разі позбавляє законодавчий припис конкретики. Негативний ефект такого формулювання посилюється ще й тим, що не кожний юрист, вже не говорячи про підприємця, володіє інформацією про передбачені чинним законодавством України пільги та переваги у разі здійснення господарської діяльності відповідно до програмних документів економічного і соціального розвитку.

Висновки. Отже, вищезазначене дає можливість дійти висновку про те, що змістовного наповнення норма ч. 5 ст. 11 Господарського кодексу України могла б отримати у разі наведення хоча б приблизного відкритого переліку таких пільг та переваг, які, напевно, збагатили б наявний натепер «арсенал» засобів державного регулювання господарської діяльності в цілому та її соціального складника зокрема. До числа пільг та переваг, які можуть надаватися суб'єктам господарювання, уявляється доцільним віднести:

- податкові пільги щодо оподаткування загальнодержавними та місцевими податками і зборами;
- гарантії органів державної влади та місцевого самоврядування за зобов'язаннями суб'єктів господарювання [9];
- першочерговість та пріоритетність укладення договорів на закупівлю товарів, робіт, послуг за рахунок державних коштів із суб'єктами господарювання, які враховують суспільні інтереси, відображені в програмних документах економічного і соціального розвитку тощо.

Варто підкреслити, що доповнення господарського законодавства такою новелою потенційно може поживити виконання суб'єктами господарювання соціально-комунальних зобов'язань, передбачених ст. 177 Господарського кодексу України.

Звісно, у цій роботі не ставилося за мету визначити повною мірою склад згаданих у ч. 5 ст. 11 Господарського кодексу України пільг та переваг, проте наведені роздуми щодо використання засобів державного регулювання з метою посилення соціального результату господарської діяльності можуть скласти підґрунтя для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Геєц В. Экономические начала правового регулирования хозяйственных отношений / В. Геєц, А. Гриценко. Экономика Украины. 2008. № 5. С. 4–17.
2. Мамутов В.К. О сочетании госрегулирования и рыночной саморегуляции. Экономика Украины. 2006. № 1. С. 59–65.
3. Чумаченко Н.Г. К проблеме сочетания государственного регулирования и рыночной саморегуляции. Экономика Украины. 2006. № 8. С. 79–81.
4. Ручкина Г.Ф. Социальная ответственность субъектов предпринимательской деятельности и правовое регулирование отношений по распределению прибыли / Г.Ф. Ручкина, В.В. Купызин. Предпринимательское право. 2010. № 1. С. 35–40.
5. Рой О.М. Система государственного и муниципального управления. 2-е изд. СПб.: Питер, 2006. 336 с.
6. Васильева А.Ф. Делегирование государственных функций субъектам частного права. Изв. вузов. Правоведение. 2008. № 2. С. 65–75.
7. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Шемшученко Ю.С. (відп. ред.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 5 : П–С. 2003. 736 с.
8. Гончаров В.В. Обеспечение эффективного взаимодействия органов исполнительной власти и бизнеса в целях реализации приоритетных национальных проектов: современные проблемы и перспективы развития. Предпринимательское право. 2010. № 2. С. 21–25.
9. Джабраїлов Р.А. Гарантії держави та органів місцевого самоврядування за зобов'язаннями суб'єктів господарювання як засіб державного регулювання та стимулювання господарської діяльності. Вісник господарського судочинства. 2009. № 4. С. 78–83.